

Наукова думка, 2004. – 530 с. та ін. 14. *Політична історія України. XX століття: У 6 т. – Т.3: Утвердження радянського ладу в Україні (1921 – 1938).* – К.: Генеза, 2003. – С.192, 193. 15. *Постанова* Всеукраїнської партійної наради в справах науки // Вісті ВУАН. – 1929. – №7-8. – С.18. 16. *Скрипник М.* Перебудовними шляхами (Проблема культурного будівництва національностей України) // Більшовик України. – 1931. – №12. – С.16-33; №13-14. – 23-39. 17. *Скрипник М.О.* Культурне будівництво за соціалістичної реконструкції: Скорочена доповідь на VII Всесоюзному з'їзді робітників освіти СРСР // Більшовик України. – 1929. – №7-8. – С.31-48; *Скрипник М.О.* Основні завдання культурного будівництва за доби соціалістичної реконструкції країни. – Х., 1929. – 73 с.; *Скрипник М.О.* Нові лінії в

національно-культурному будівництві. – Х.: Держвидав України, 1930. – 64 с.; *Скрипник Н.О.* Культурное строительство в СССР. – Х.: Пролетар, 1931. – 48 с.; *Ряппо Я.П.* Що дала Жовтнева революція в галузі освіти на Україні. – Х.: Книгоспілка, 1928. – 113 с.; *Ряппо Я.П.* Радянське студентство. – Х., 1928. – 48 с. та ін. 18. *Фельдштейн М., Грібченко О.* Проти націоналізму в теорії та практиці бібліотечної роботи // Комуністична освіта. – 1934. – №4. – С.10-18. 19. *Хвиля А.* Бойові завдання роботи школи // Більшовик України. – 1933. – №11. – С.67. 20. *Шліхтер О.* Посилимо більшовицьку пильність на фронті боротьби за здійснення ленінської національної політики на Україні // Більшовик.

Надійшла до редколегії 15.04.09

О. Комаренко, доц., В. Василенко, асп.

МІСЦЕ КУЛЬТУРНИХ ТА ПРИРОДНИХ ПАМ'ЯТОК КРАЇН СНД У СПИСКУ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО

На основі аналізу Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини ЮНЕСКО досліджено місце культурних і природних пам'яток у Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Analyzing the Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage UNESCO, the author studies the place of the cultural and natural sights of countries of the CIS in List of world heritage of UNESCO

ЮНЕСКО – це організація, що покликана зберегти мир у світі шляхом поширення наукових, освітніх і культурних зв'язків. Культурні та природні пам'ятки є важливими елементами розвитку для держав світу. Особливо, це актуально для країн СНД, які протягом довгого часу не мали власної державності. Країни пострадянського простору співпрацюють з ЮНЕСКО щодо збереження їхньої культурної спадщини. Дана тема розроблялася в науковій літературі, але в основному це стосувалося оцінки Конвенцій ЮНЕСКО щодо охорони культурної спадщини. Зокрема, варто згадати про дослідника В. Акуленка [1], який головну увагу приділяв міжнародному праву охорони культурної спадщини взагалі та розглядав головні конвенції ЮНЕСКО щодо даної проблеми. Автор торкається й роботи країн СНД щодо збереження культурної спадщини, але обмежується Угодою 1992 року про повернення культурних та історичних цінностей державам їхнього походження, а також розглядає інші міжнародні договори, які підписали держави пострадянського простору в галузі культури. Також проблемам правової охорони культурних цінностей у Конвенціях ЮНЕСКО присвячена робота дослідника В. Максимова [6], який подає цінний фактологічний матеріал щодо основних положень. Він же деякою мірою узагальнив реалізацію норми і принципів Конвенцій ЮНЕСКО у внутрішній правопорядок України. Дослідниця О. Мельничук [10] присвятила свою роботу міжнародно-правовим засадам формування Списку всесвітньої культурної та природної спадщини. Це є надзвичайно важливим для нашого дослідження, адже авторка докладно зупинилася на розгляді таких питань, як Комітет і Фонд всесвітньої спадщини. Вона подала цінний матеріал щодо культурних пам'яток країн світу, при цьому значну увагу приділила Україні та проблемам, які пов'язані з можливістю виключення об'єктів зі Списку всесвітньої спадщини, але проблеми збереження культурних пам'яток держав пострадянського простору вона не розглядає. Дослідники І. Мартиненко [7; 8], Т. Каткова [4] також розглядають дану проблематику з точки зору професійних юристів. Тому автори пропонованої статті вважають за необхідне зробити спробу дослідити місце культурних і природних пам'яток країн СНД в Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, де головним буде історичний аспект взаємовідносин країн пострадянського простору і ЮНЕСКО, прослідкувати за якими критеріями відбиралися дані пам'ятки та показати перспективи подальшої співпраці держав СНД та ЮНЕСКО в питанні збереження культурних і природних пам'яток.

Перш за все варто зазначити, що в 1972 році ЮНЕСКО прийняла Конвенцію про охорону всесвітньої

культурної і природної спадщини, в якій під визначенням "культурна і природна спадщина" розуміються: "пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури і живопису, елементи або структури археологічного характеру, написи, печери і групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; ансамблі: групи ізолюваних чи об'єднаних побудов, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких являє видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; визначні місця: твори людини або спільні творіння людини і природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології"[5]. Забезпечення щоденного керівництва справами Конвенції – основна функція Центру всесвітньої спадщини [14].

Одразу слід звернути увагу на критерії відбору для внесення об'єктів в Список всесвітньої спадщини. Критерії визначення культурної спадщини і природної спадщини відрізняються, що зумовлене фізичними відмінностями об'єктів. Об'єкт визнається носієм універсальної цінності і включається до Списку, якщо він відповідає хоча б одному критерію і відповідним умовам цілісності [10, с. 287]. Тому на нашу думку, варто навести весь перелік критеріїв:

культурні: (i) Об'єкт є шедевром людського творчого генія; (ii) Об'єкт свідчить про значний взаємовплив людських цінностей в даний період часу або в певному культурному просторі, в архітектурі або в технологіях, в монументальному мистецтві, в плануванні міст або створенні ландшафтів; (iii) Об'єкт є унікальним або принаймні винятковим для культурної традиції або цивілізації, яка існує до цих пір або вже зникла; (iv) Об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного або технологічного ансамблю або ландшафту, що ілюструє значущий період людської історії; (v) Об'єкт є видатним прикладом людської традиційної споруди, з традиційним використанням землі або моря, будучи зразком культури (або культур) або людської взаємодії з навколишнім середовищем, особливо якщо вона стає вразливою через сильний вплив необоротних змін; (vi) Об'єкт безпосередньо або матеріально пов'язаний з подіями або існуючими традиціями, з ідеями, віруваннями, з художніми або літературними творами і має виняткову світову важливість. (На думку комітету ЮНЕСКО цей критерій повинен переважно використовуватися разом з яким-небудь ще критерієм або критеріями); *природні:* (vii) Об'єкт є природним феноменом або простором виняткової природної краси і естетичної важливості; (viii) Об'єкт є видатним зразком головних етапів історії Землі, зокрема пам'ятником минулого, символом геоло-

гічних процесів, що відбуваються, розвитку рельєфу або символом геоморфічних або фізіографічних особливостей; (ix) Об'єкт є видатним зразком екологічних або біологічних процесів, що відбуваються, в еволюції і розвитку земних, прісноводних, берегових і морських екосистем і рослинних і тваринних співтовариств; (x) Об'єкт включає найбільш важливе або значне природне місце існування для збереження в ній біологічного різноманіття, зокрема зникаючих видів виняткової світової цінності з погляду науки і охорони [3]. Однак, ми подали таку детальну інформацію про культурні та природні критерії відбору пам'яток до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО не випадково, на нашу думку, варто більш конкретно зупинитися на пам'ятках країн СНД та показати, за якими критеріями їх відбирали.

Отже, інформацію про ці пам'ятки нам дає Офіційний сайт "ЮНЕСКО-Спадщина" [12]. Друга світова війна спричинила великі втрати в країнах СНД. Особливо постраждала Білорусія і Україна. В Білорусії були зруйновані замки країни, що раніше охороняли країну. Все ж вдалося зберегти і відновити деякі пам'ятки. Несвіжський (рік включення – 2005, культурні критерії – iii, iv, vi) і Мирський замки (рік включення – 2000, культурні критерії – ii, iv) в різний час були резиденцією князів Радзівілів. Несвіжський був зруйнований в ході багатьох воєн, але кожен з князів намагався відновити його. В Список ЮНЕСКО також внесені і природні пам'ятки – Біловезька Пуща (рік включення 1979, 1992, природні критерії – vii). А в Україні особливо цінні природа карпатських лісів, в яких вдалося зберегти недоторканими великі площі стародавніх буків. В Києві в Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО внесені Києво-Печерська Лавра та Софія Київська (рік включення – 1990, культурні критерії – i, ii, iii, iv). Також історичний центр міста Львова (рік включення – 1998, культурні критерії – ii, v) – культурна пам'ятка нашої країни.

На думку авторів, варто згадати, що в разі невиконання країною своїх зобов'язань, записаних у Конвенції, їй загрожує вилучення її пам'яток зі Списку світової спадщини. Зокрема, в Україні постала загроза можливості виключення Києво-Печерської Лаври зі Списку через невирішеність питання про зруйнування частини архітектурного комплексу – ворота і огороження на в'їзді в нижні печери. Про загрозу ушкодження чи загибелі пам'ятки Комітет світової спадщини інформують окремі особи, неурядові організації, окремі групи населення [14, 32]. Якщо ця інформація підтверджується, то об'єкт заноситься до Списку загроженої світової спадщини. Дійсно, в Україні, ця проблема є досить актуальною. Триває масова забудова охоронних зон об'єктів культурної спадщини будинками та спорудами, які негативно впливають як на технічний стан пам'яток, так і руйнують їх автентичну масштабність (Софія Київська, Києво-Печерська Лавра, Андріївська церква та ін.) [13, 59]. Говорячи про країни Закавказзя, варто звернути увагу на такі культурні пам'ятки Вірменії. Це – Монастирі Ахпат і Сангін (рік включення в Список – 1996, 2000; культурні критерії: ii, iv), які були споруджені в період розквіту Вірменії при правлінні династії К'юрикян (X – XIII ст.). Комплекси представляють собою кращі зразки епохи розквіту вірменської релігійної архітектури, унікальний стиль якої сформувався при змішанні візантійських і кавказьких традицій. Інша пам'ятка цієї країни – Кафедральний собор і церкви Ечміадзина і археологічна пам'ятка Звартноц (рік включення – 2000, культурні критерії – ii, iii), які являються видатними елементами культурної спадщини вірменської церковної архітектури. Говорячи про Азербайджан, важливо зазначити, що 3 липня 2003 року в "список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що знаходиться під загрозою" було включено Кріпосне місто Баку. Причиною внесення в даний Список став землетрус, що відбувся в листопаді 2000 року, в результаті якого на території цієї пам'ятки

було зруйновано 300 побудов [7, 394]. Доречі, не тільки це загрожує всесвітній спадщині людства. Зокрема, водна стихія загубила ряд історичних пам'яток Центральної Європи. Тоді країни повинні активно залучатися до збереження культурних пам'яток. Список всесвітньої спадщини, що знаходиться під загрозою потрібен для того, щоб залучити світову громадськість до прийняття мір для їх спасіння. Грузія, хоч зараз і не входить до країн СНД, деякий час була в Співдружності. Її пам'ятки, що входять до всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: Кафедральний собор Баграті і монастир Гелаті (рік включення – 1994, культурні критерії – iv) – це також важливі архітектурні елементи. Тобто, як ми бачимо, країни Закавказзя намагаються співпрацювати з ЮНЕСКО щодо включення їхніх пам'яток в Список всесвітньої спадщини, хоча перелік даних пам'яток невеликий. Тепер звернемо увагу на інші країни СНД, зокрема, на Казахстан. Пам'ятки, що представляють цю державу в Списку всесвітньої спадщини – це Мавзолей Ходжи і Ахмеда Яссами (рік включення – 2003, культурні критерії – i, iii, iv) – одна з важливих пам'яток країни; Петрофіги археологічного ландшафту Тамгали (рік включення – 2004, культурні критерії – iii) – 5 тис петрогліфів (наскальних малюнків).

В Списку всесвітньої спадщини серед країн СНД Російська Федерація представляє найбільшу кількість культурних пам'яток. Зупинимося на деяких з них: Московський Кремль і Красна Площа (рік включення – 1990, культурні критерії – i, ii, iv, vi) – зосередження шедеврів православної архітектури: Історичний центр Санкт-Петербурга і пов'язані з ним групи пам'яток (рік включення – 1990, культурні критерії – i, ii, iv, vi) – в архітектурі міста співіснують різні стилі як барокко і класицизм, що можна побачити на прикладі Адміралтейства, Зимового палацу, Мраморного палацу та Ермітажу; Історичні пам'ятники Великого Новгороду і околиць (рік включення – 1992, культурні критерії – ii, iv, vi) – центр православної духовності і архітектури в IX ст. Його середньовічні пам'ятники, церкви і монастирі, а також фрески Феофана Грека (вчителя Андрія Рубльова) наглядно демонструють значний рівень архітектурної і художньої творчості; Історико-культурний комплекс Соловецьких островів (рік включення – 1992, культурні критерії – iv) – безліч пам'яток історії і культури, що відносяться до монастирського періоду, що розпочався в першій половині XV ст.; Недоторкані ліси Комі (рік включення – 1995, природні критерії – vii, ix) – в склад об'єкта входять рівнинні тундри, гірські тундри Урала, а також один з великих масивів первинних кореальних лісів, що вціліли в Європі; Вулкани Камчатки (рік включення – 1996, 2001, природні критерії – vii, viii, ix, x) – це один з найбільш цікавих вулканічних районів світу, де сконцентрована велика кількість діючих вулканів; Озеро Байкал (рік включення – 1996, природні критерії – vii, viii, ix, x) – водоймище зберігає 20 % всіх світових запасів прісної води; "Золоті гори Алтаю" (рік включення – 1998, природні критерії – x) – різноманітний рослинний покрив, ландшафт, об'єкт включає три зони; Історико-архітектурний комплекс Казанського кремля (рік включення – 2000, культурні критерії – ii, iii, iv) – Кремль включає видатні історичні будівлі XVI – XIX ст., побудовані на руїнах більш ранніх споруд X – XVI ст.; культурного Куршська коса (рік включення – 2000, культурні критерії – v) – збереження цього ландшафту стало можливим лише завдяки невпинній боротьбі людини з процесами ерозії; Цитадель, Старе місто і кріпосні споруди Дербента (рік включення – 2003, культурні критерії – iii, iv) – місто зберегло середньовічний характер; Ансамбль Ново-дівочого монастиря (Москва) (рік включення – 2004, культурні критерії – i, iv, vi) – пам'ятка являвся однією з ланок в ланцюжці монастирських ансамблів, об'єднаних в оборонну систему міста; Природний комплекс заповідника Острів Врангеля (рік включення – 2004, природні критерії – ix, x) – об'єкт спадщини включає острів Врангеля і ост-